

PRIKAZ DOKTORSKE DISERTACIJE**Anje Mirosavljević****„Izvensudska nagodba - perspektiva oštećenika i mladih u sukobu sa zakonom“**

Anja Mirosavljević, asistentica na Edukacijsko – rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu je 10. travnja 2015. godine obranila doktorski rad pod nazivom „Izvensudska nagodba - perspektiva oštećenika i mladih u sukobu sa zakonom“. Doktorska disertacija nastala je u okviru Poslijediplomskog doktorskog studija iz socijalnog rada i socijalne politike Studijskog centra socijalnog rada, Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Doktorska disertacija napisana je pod mentorstvom prof.dr.sc. Nivex Koller Trbović. Osim spomenute mentorice, članice povjerenstva za ocjenu rada bile su prof.dr.sc. Marina Ajduković i prof.dr.sc. Antonija Žižak.

Doktorska disertacija prikazana je na 307 stranica teksta uz navođenje 204 reference gotovo isključivo strane recentne literature, 10 privitaka, sažetak i ključne riječi na hrvatskom i engleskom jeziku te životopis autorice. Rad sadrži sljedeća poglavlja: (1) Uvod, (2) Restorativna pravda – filozofsko-konceptualni diskurs, (3) Teorijska polazišta izvensudske nagodbe, (4) Pregled dosadašnjih istraživanja modela restorativne pravde, (5) Izvensudska nagodba u Hrvatskoj, (6) Istraživački problem, svrha i ciljevi, (7) Metode istraživanja i analiza primjenjenog istraživačkog procesa, (8) Rezultati istraživanja, (9) Rasprava, (10) Ograničenja istraživanja, (11) Znanstvene i stručne implikacije te (12) Zaključci istraživanja.

U *Uvodu* autorica pojašnjava vlastiti interes za predmet istraživanja modela izvensudske nagodbe (medijacije između žrtve i počinitelja kaznenog djela) iz perspektive sudionika, čiji su temelji u restorativnoj pravdi. U drugom poglavlju pod nazivom *Restorativna pravda – filozofsko-konceptualni diskurs* donosi pojašnjenja o kakvom se pristupu u odnosu na tradicionalni kaznenopravni pristup radi, govoreći o pojmu, definiciji te načelima i ciljevima restorativne pravde. Radi se o relativno novom i značajno drugačijem pristupu prema počiniteljima, ali prije svega i žrtvama kaznenih djela, koji slijedi polazišta restorativne pravde. Takav pristup prisutan je posljednjih desetljeća diljem cijelog svijeta, a najčešći modeli provedbe kada je riječ o mladima u sukobu sa zakonom su: medijacija između žrtve i počinitelja, obiteljske konferencije, krugovi mirenja i vijeća za reparaciju.

Pristupi temeljeni na restorativnoj pravdi trebali bi dovesti do brojnih prednosti za žrtvu i počinitelja, ali i za zajednicu. O tome govore teorije koje se nalaze u podlozi restorativne pravde, a

autorica ih predstavlja u poglavlju *Teorijska polazišta izvansudske nagodbe* koje autorica detaljno opisuje i analizira s obzirom na očekivane ishode te zadatke u procesu izvansudske nagodbe koji trebaju biti ispunjeni da bi se postigli željeni ishodi. Tako su pojašnjene i prikazane: Teorija ozdravljajuće pravde, Teorija ozdravljajućeg dijaloga, Teorija socijalnog i moralnog razvoja, Teorija sprječavanja moralnog povlačenja, Teorija isprike i Teorija proceduralne pravde. Na kraju ovog poglavlja kreiran je logički model izvansudske nagodbe temeljen na tijeku, procesu, zadacima i teorijama u podlozi izvansudske nagodbe. Prikazane su i dosadašnje spoznaje i rezultati istraživanja određenih aspekata restorativne pravde koji su zadnjih nekoliko desetljeća provedeni u svijetu i to u poglavlju *Pregled dosadašnjih istraživanja modela restorativne pravde*. Slijedi poglavlje *Izvansudska nagodba u Hrvatskoj* u kojem se strukturirano donose osnovne informacije o modelu restorativne pravde, medijacije između žrtve i počinitelja, odnosno Izvansudske nagodbe, koji unatrag petnaestak godina funkcionira u Hrvatskoj kao jedini program restorativne pravde u kaznenom pravu. Taj model usmjeren je na susret žrtve i maloljetnog/mlađeg punoljetnog počinitelja kaznenog djela koji dobrovoljno, uz vođenje posebno educiranog posrednika, razgovaraju o posljedicama i mogućim načinima popravka ili nadoknade štete počinjene kaznenim djelom na način da to rješenje bude prihvatljivo za obje strane u postupku. Dosadašnji rezultati primjene ovog modela ukazuju na njegovu efikasnost i učinkovitost u odnosu na visoki postotak uspješno završenih izvansudskih nagodba, odnosno, nepokretanja daljnjeg sudskog postupka te relativno niske stope recidivizma (Kovačić, 2008, Mirosavljević, Koller-Trbović i Lalić-Lukač, 2010). Sve navedeno dobro fokusira i obrazlaže ne samo interes autorice za problem i cilj istraživanja već i potrebu provođenja takvih istraživanja o čemu se raspravlja u sljedećem poglavlju.

Govoreći o problemu istraživanja autorica navodi da su najveće razlike u odnosu na postojeći sustav reakcije društva na kriminalitet i novi pristup kroz Izvansudsku nagodbu u potpuno izmijenjenoj ulozi žrtve i počinitelja kaznenog djela. Iako postoji relativno solidan fond istraživanja koja su se bavila viđenjem restorativne pravde iz pozicije žrtve i počinitelja, činjenice su: da se istraživanju tih fenomena pristupalo na različite načine, korištenjem različitih metodoloških pristupa, teško ih je komparirati i generalizirati, da postoje i oprečni rezultati te da se modeli medijacije između žrtve i počinitelja u svijetu provode na različite načine, a u Hrvatskoj do sada nije bila istraživana perspektiva sudionika izvansudske nagodbe. Tako je *cilj istraživanja* ispitati i opisati doživljaj i iskustvo s izvansudskom nagodbom iz perspektive korisnika (žrtava i počinitelja) te ispitati i opisati značenje koje korisnici pripisuju iskustvu sudjelovanja u izvansudskoj nagodbi. U skladu s općim ciljem autorica postavlja sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koja su očekivanja i motivacija korisnika za sudjelovanje u izvansudskoj nagodbi?
2. Kakav je doživljaj druge strane i posrednika u izvansudskoj nagodbi?

3. Kako doživljaj okruženja u kojem se odvija izvansudska nagodba iz perspektive korisnika djeluje na njihovo iskustvo s izvansudskom nagodbom?
4. Koji je utjecaj izvansudske nagodbe na njene korisnike? Kako sudionici definiraju i opisuju dobitke od izvansudske nagodbe?
5. Kako korisnici doživljavaju proces izvansudske nagodbe? i
6. Koje su preporuke korisnika izvansudske nagodbe za njeno poboljšanje?

Rezultati istraživanja produbili su znanstvene spoznaje o izvansudskoj nagodbi kroz korisničku perspektivu kako bi se doprinijelo boljem razumijevanju procesa i njegovih dobitaka, ali i kako bi se tim spoznajama unaprijedio proces izvansudske nagodbe u praktičnoj primjeni.

Slijedi vrlo opsežno poglavlje pod nazivom *Metode istraživanja i analiza primijenjenog istraživačkog procesa*, koje kroz niz potpoglavlja vrlo precizno pojašnjava istraživački pristup i metodologiju.

Istraživanje je provedeno s prigodnim uzorkom sudionika budući da zbog ograničenja nije bilo moguće uključiti planiranu cjelokupnu populaciju počinitelja i žrtava koji su postigli sporazum u Stručnoj službi za izvansudsku nagodbu Zagreb tijekom 2013.g., uz planiranje uvažavanja načela saturacije. U uzorak sudionika ušlo je 17 počinitelja i 14 žrtava iz Zagreba i Osijeka. Podaci su obrađeni induktivnom tematskom analizom prema Braun i Clarke (2006 i 2013) pomoću računalnog programa Nvivo 10.

Generalni zaključci su kako slijedi:

Iskustvo žrtava s nagodbom je pozitivno na što utječe doživljaj izvansudske nagodbe kroz brojne dobitke za žrtvu, doživljaj pozitivne atmosfere i pozitivan doživljaj posrednika kao čuvara procesa, pozitivan doživljaj počinitelja i procesa koji dovodi do olakšanja. Ipak, u perspektivi žrtava uočeni su odstupajući slučajevi. Naime, radi se o greškama i nepravilnostima u proceduri izvansudske nagodbe. To znači da je s velikom sigurnošću moguće identificirati indikatore negativne perspektive žrtava u slučaju uspješne nagodbe.

Značenje koje žrtve pridaju iskustvu sudjelovanja u izvansudskoj nagodbi moguće je opisati kroz nadtemu Zadovoljstvo procesom i ishodima izvansudske nagodbe koja govori o doživljaju izvansudske nagodbe kao dobitku na mnogim područjima i razinama, ili izvansudskoj nagodbi kao ukupnom dobitku za žrtve. Drugo značenje koje oštećenici pripisuju iskustvu sudjelovanja i doživljaju izvansudske nagodbe definirano je u drugoj nadtemi Izvansudska nagodba je dovoljna za žrtve, ali ne i za počinitelje. Ova nadtema govori o tome da je ova mjera dovoljna za žrtve, što znači da su one zadovoljne onime što su doživjele i postigle kroz proces izvansudske nagodbe, ali donosi i perspektivu koja šalje poruku da žrtve izvansudsku nagodbu ne doživljavaju dovoljnom za počinitelje, posebno ne u smislu prevencije recidivizma.

Ključna spoznaja iz perspektive počinitelja je, kao i kod žrtava, pozitivan doživljaj i iskustvo s izvansudskom nagodbom po uspješno okončanom završetku. Iako u proces najčešće kreću usmjereni na vlastitu dobrobit i sa snažnim emocijama straha, nelagode, a po njegovom okončanju prepoznaju brojne dobitke za sebe te nešto skromnije za žrtvu (iako spominju cijeli dijapazon dobitaka za oštećenika, o tome govore sažeto i šturo). Stoga izvansudsku nagodbu doživljavaju kao mjeru koja je povoljnija za njih nego za žrtve. Oštećenike doživljavaju pozitivnije od očekivanog i često usmjerene na pomoć njima.

Doživljaj posrednika i atmosfere istovjetan je doživljaju žrtava. Dakle, on je bolji od očekivanog i izrazito pozitivan u većini doživljaja sudionika. Posebno značajan je uvid da velik dio počinitelja doživljava transformaciju ili preobrazbu, mogli bismo reći - metamorfozu tijekom procesa. To znači da proces dovodi do promjene emocija kod većine osumnjičenika (od negativnih, straha, neugode, nelagode do osjećaja olakšanja i sreće). No unatoč navedenom, kao i kod oštećenika, propusti u poštivanju standarda provedbe procesa dovode do problema tijekom zajedničkog susreta žrtve i počinitelja, ali i, mogli bismo reći, manje restorativnih ishoda od onih koje bi se, sukladno teorijskim postavkama restorativne pravde, mogli očekivati (riječ je o odstupajućim slučajevima).

U kontekstu značenja koje osumnjičenici pridaju sudjelovanju u procesu, važna je nadtema Izvansudska nagodba je orijentirana na počinitelje. Počinitelji prepoznaju izvansudsku nagodbu kao mjeru koja njima donosi puno dobitaka i zadovoljstva, dok su, ipak, manje orijentirani na dobitke za žrtve. No, također, manje govore o dobitcima za sebe u smjeru promjene ponašanja, prevencije recidivizma i slično, pa se možda u tom kontekstu može govoriti da se perspektiva počinitelja donekle podudara s perspektivom žrtava da nagodba nije dovoljna za počinitelje, iako oni sami smatraju da je za njih dovoljna. Druga nadtema Izvansudska nagodba je za počinitelje bolja nego sud također govori o njihovom razumijevanju mjere. Za takav je doživljaj zaslužno više elemenata: pozitivan doživljaj posrednika, žrtve, ali i procesa.

U poglavlju *Ograničenja istraživanja* autorica sumira već prethodno iznesene probleme i teškoće istraživanja. Podsjeća na ta ograničenja i nužnost sagledavanja rezultata u kontekstu cijelog istraživanja. Donosi i određene smjernice za buduća istraživanja, te naglašava potrebu korištenja više različitih metoda prikupljanja podataka.

U poglavlju *Znanstvene i stručne implikacije* posebno se osvrće na Znanstvene implikacije i preporuke za buduća istraživanja te Stručne implikacije. Kao znanstveni doprinos istraživanja autorica navodi bavljenje temom korisničke perspektive o izvansudskoj nagodbi koja u Hrvatskoj nije bila do sada istraživana i koja je polučila zanimljive rezultate te u odnosu na postojeće spoznaje proširila i produbila znanja o doživljaju i iskustvu te značaju koji korisnici pridaju sudjelovanju u procesu izvansudske nagodbe. Znanstveni doprinos ogleda se i u prikazu teorijske podloge ili okvira predstavljene u uvodnom dijelu doktorata koje je značajno i za daljnja istraživanja izvansudske

nagodbe, posebice jer je radova na temu teorijske podloge restorativne pravde izuzetno malo, a znanstvenih istraživanja na tu temu gotovo da i nema. Također, istraživanje predstavlja značajan znanstveni doprinos u odnosu na podrobno opisanu i vrlo specifično korištenu kvalitativnu metodologiju istraživanja u svim fazama, od izrade nacрта, provođenja istraživanja do interpretacije i prezentacije rezultata, što se ne susreće često u objavljenim istraživanjima te će moći poslužiti kao smjernice za buduće kvalitativne istraživače. Navodi i mogućnost kreiranja kvantitativnog mjernog instrumenta za evaluaciju izvansudske nagodbe iz perspektive korisnika temeljem postignutih rezultata. Kao stručne implikacije proizašle iz ovog istraživanja autorica ističe važnost poštivanja standarda provedbe izvansudske nagodbe i ključne uloge posrednika u tome.

Posljednje je poglavlje *Zaključci*. U odnosu na dosadašnje spoznaje o restorativnoj pravdi ovi su rezultati od posebnog značaja jer, iako s jedne strane donekle potvrđuju neke rezultate provedenih istraživanja u svijetu, s druge strane donose i određene specifičnosti. Tako je moguće zaključiti da iako su žrtve zadovoljne dobicima od izvansudske nagodbe za sebe, smatraju da ona nije dovoljna i za počinitelje da ih spriječi u recidivizmu. Kao i za žrtve, tako je i za počinitelje izvansudska nagodba pozitivno iskustvo i unatoč početnim teškoćama, na kraju (kad je riječ o postignutom sporazumu) dovodi do zadovoljstva i procjene izvansudske nagodbe kao bolje varijante od sudskog postupka i pristupa koji je naklonjen počiniteljima.

Prikaz pripremila

Prof.dr.sc. Nivex Koller Trbović